

„Ju lapsena igatsesin merd ääretut mina“. Sinihumanitaaria saabumisest siia maale

Ene-Reet Soovik, Elle-Mari Talivee

Teesid. Artiklis vaadeldakse, kuidas läänemaises ilukirjanduses on läbi ajaloo suhestatud veega, ning juhitakse tähelepanu käesoleval sajandil humanitaarias toimunud nn hüdroloogilisele pöördele, mis otsib viise käsitlemaks vett meie planeeti ähvardava kliimakriisi tingimustes. Teema tutvustamise aluseks olevad seisukohad pärinevad sellistelt sinihumanitaaria põhiteoreetikutelt nagu Steve Mentz, Sidney Dobrin, John Gillin, Serpil Oppermann, Stacy Alaimo ja Astrida Neimanis. Lisaks antakse ülevaade mitmest lähiaastail Eestis toimunud sinihumanitaarsetele teemadele pühendatud seminarist ja konverentsipaneelist, mis ongi viinud eri humanitaarerialade esindajate panust koondava erinumbri sünnini.

Võtmesõnad: sinihumanitaaria, eesti kirjandus, Friedebert Tuglas, teaduskonverentsid, kliimakriis

DOI: <https://doi.org/10.7592/methis.v30i37.27256>

„Vee lugu seob igäühte meist protsessidega, mis kujundavad meie universumit.“ Nii algab informatiivne tekst NASA teabelehel „Ookeanimaailmad / Järgne veele“ („Ocean worlds / Follow the water“; NASA 2024), milles käsitletakse ülevaatlilikult vee rolli Päikesesüsteemi ajaloos ning vedela vee olemasolu tähtsust eluks sobivasse Kuldkihara tsooni kuuluvate planeetide määratlemisel. Teksti kokku võttev lõpulause sedastab: „Omal moel jutustab iga klaasitäis vett lugu, mis ulatub üle miljardite aastakümnete ja loendamatu maailmade ning võib meile meenutada meiegi kohta kosmilises meres“ (samas).

Neid mõttekäike on kahtlemata huvitav leida raamimas tiptasemel inseneritehnoloogiliste reaalaralade sümboliks saanud kosmoseuuringute keskuse üllitatud materjali, sest niisama hästi võiksid sellised mõtted pärineda ka mõnest värskest sinihumanitaarsest käsitlusest, rõhuasetusega sõnal *värske*. Erisugustes inimkultuurides on läbi aegade leidunud lugematul arvul veest jutustavaid narratiive, olgu siis tegu sõnakunstiteostega või mittekirjanduslike lugudega, ning mõistagi on humanitaarteadustes neid tekste ka jõudumööda käsitletud. Ent teadvustatult ja distsipliinideüleselt on vett kui niivõrd mastaapset üldteemat hakatud tervikliku, globaalse ja möödapääsmatult olulise keskkonnanähtusena fokuseeritult mõtestama üsnagi hiljuti – nn hüdroloogilisest pöördest (vt Chen jt 2013) räägitakse alles käesoleva sajandi esimestest aastakümnetest alates.

Isegi kui vaadata spetsiifiliselt inimese ja keskkonna suhete vaagmisele kesken-
dunud ökokriitikat, ilmneb, et selle üheks lähtekontseptiks võib lugeda keskkonna-
eetik Aldo Leopoldi ([1949] 2008) välja pakutud „maa eetikat“ (*land ethic*), mis on küll

sisendusjõuline ja väärikas mõiste, kuid kinnitab, et sellegi lähenemise juured asuvad pigem sügaval maamullas (vt nt Dobrin 2021, 3). Ameerika kirjandusteadlane Sidney Dobrin, jõudnud veendumusele, et merede ja laiema veekeskonna vastu ülesnäidatud huvi on ökokriitikas olnud teenimatult tagasihoidlik, võttis seega endale eesmärgiks ökokriitika „dokist teele saata“ (Dobrin 2021, 26). Rõhuasetuse nihkega kaasneva muutuse illustreerimiseks osutab ta tõigale, et ökokriitika algusaja üheks tähistajaks peetakse traditsiooniliselt Rachel Carsoni ülimõjuka teose „Häaletu kevad“ („Silent Spring“ 1962; eesti keeles 1968, tlk Ain Raitviir) ilmumist. Ometigi oli Carson erialalt merebioloog, kes enne „Häaletut kevadet“ oli jõudnud avaldada terve mereraamatute triloogia. Esimene neist, „Under Sea-Wind“ („Meretuule all“) ilmus Teise maailmasõja ajal 1941. aastal ja jäi autori enda lemmikuks kõigi ta raamatute seas. Järjekorras teine, 1951. aastal ilmunud ja sõjajärgseid uusimaid okeanograafilisi teadusandmeid poeetiliselt vahendav „The Sea Around Us“ („Meri meie ümber“) pälvis USA rahvusliku raamatuauhinna ja Burroughsi medali looduskirjanduse eest ning püsis 86 nädalat New York Timesi müügiedetabelites. Kolmas, „The Edge of the Sea“ („Mere veer“, 1955) õpetab lugejaid suhestuma rannavete elustikuga. Seega küsib Dobrin, miks ei võiks uue paradigma alguseks lugeda hoopis n-ö sinist ökokriitikat ja hakata arvestust pidama kümnekond aastat varasemast ajast. „Siniteoste“ retrospektiivne tunnustamine muudaks seega kogu läänemaailma keskkondlusliikumise konventsionaalset kinnistunud päritolunarratiivi (Dobrin 2021, 25).

Dobrinist varemgi oli asjaolu, et veega seotud küsimusi on humanitaarteadustes, eriti kirjanduse uurimisel pikka aega pigem kõrvaliseks peetud, juba täheldanud Steve Mentz (2009), Ameerika kirjandusteadlane, kes võttis teemaks „siniste kultuuriuuringute“ (*blue cultural studies*) viljelemise vajalikkuse ning kellele on hakatud omistama sinihumanitaaria iseseisva identiteedi formuleerimise au. Ajalooliselt, leiab Mentz, on läänemaailma kultuuris merd kujutatud kui kaootilist ja vaenulikku keskkonda, mida antiikajast saadik on vastandatud kontrollitavale ja kindlale maale: ta osutab, et juba Platon olla oma „Seadustes“ leidnud, et meri on ohtlik, sest seda mööda kulgeb kaubandus ja levivad kahtlased kombed. Varauusaegse inglise kirjanduse spetsialistina tõstis Mentz esile Euroopa kultuuri mereliste seoste süvenemist nimelt tol perioodil, mil uuemoelised kaugsõidukõlblikud laevad hakkasid ookeane ületama, navigeerimistehnoloogiad täiustusid ning eurooplaste geograafilised teadmised kasvasid plahvatuslikult. Just siis, väidab Mentz, tekkiski selgelt eristuv arusaam merest globaalse, riikide territoriaalvesi ületava nähtusena.

2013. aastal avaldas Ameerika Riikliku Humanitaaria Sihtkapitali (National Endowment for the Humanities) veebiajakiri Humanities ajaloolase John Gillise artikli „Sinihumanitaaria“, mis viitega Mentzile kasutab valdkonna nimetamiseks just seda terminit (Gillis 2013). Artiklis toob Gillis välja merestiihia vastu tuntava huvi süvenemise

kunstides ja kujutlustes 18. sajandi lõpus ja 19. sajandi alguses, perioodil, mis oli tunnistajaks tööstusrevolutsioonile ja sellele reageeriva romantismi esiletõusule (vt Soovik ja Tüür 2022). Merre suhtumises varem valitsenud rõhuasetus pragmaatilisele ja utilitaarsusele nihkus kuival maal aiva intensiivistuva tööstusliku tootmise valda, samal ajal kui veemaailmaga seoses tõusis esile selle esteetilisuse märkamine: „Irooniliselt hakkasid kirjanikud ja kunstnikud alles siis, kui riigid pöördusid eemale merest kui töötamise kohast, osutama täit tähelepanu merele endale“ (Gillis 2013). Mida vähem oli inimestel tegemist päris merega, seda suuremaks kasvas selle metafoorne ja sümboolne kohalolu nende teadvuses. Gillis viitab kirjandusteadlase Margaret Coheni uurimusele (2010), millest nähtub, kuidas merenarratiivides, mis algselt olid pühendatud pigem meresõidukunsti praktilisele kirjeldamisele, hakati tol perioodil pöörduma kujutlusilmaga seotud ookeani poole, kust võis leida ruumi, milles visualiseerida modernset tulevikku. Siinkohal võib mõelda prantsuse ulmekirjanduse pioneerile Jules Verne'ile, kes viis oma lugejad kapten Nemo allveelaeval Nautilus 1870. aastal veealusesse maailma (ühtlasi meenutades, et juba 1875. aastal ilmus raamatust Maximilian Pödderi eestikeelne versioon „Meremadu ehk Kaheksakümmend tuhat wersta wee alt läbi“).

20. sajandil kauges läänelik kujutlusvõime aga järsult meremaailmast, sellele aitasid kaasa nii ülemerereiside kolimine lennukitesse, uutest rajamaadest fantaseerimisel esikohale tõusnud kosmoseromantika kui ka sadamate-laevade toimimise automatiseerumine. Meri muutus inimeste vaimusilmas ohtlikust stiihiast või pingu-tust nõudvast ja elatist pakkuvast töömaailmast pigem vaoshoitud, supluse- ja rannamõnudega seonduvaks puhkealaks. Kuid 21. sajandil nägi Mentz mereteemasid humanitaarteaduste vaateväljas siiski esile kerkivat ning jõudis järeldusele, et nende käsitlemisel tuleks maailmameri tõsta inimeste tegutsemisest sõltumatuks subjektiks, ülendada tausta staatusest inimajaloo ja kultuuri üheks keskseks kujundajaks. Selleks aga on vaja värskeid vaatenurki, teoreetilisi tööriistu ja kõnelemisviise, tingimata tuleks seejuures arvesse võtta nüüdseks juba pikemalt etableerunud globaliseerumiskriitika ja postkolonialismi diskursuseid, unustamata sealjuures akadeemias kanda kinnitanud keskkondluse ja ökokriitika üha enam kaalu omandavaid seisukohti.

Ent sinihumanitaaria haare ei piirdu üksnes merevete käsitlemisega. Kui Mentz 2023. aastal avaldas sissejuhatuse sinihumanitaariasse, möönis ta küll, et intellektuaalse diskursusena on see tõepoolest välja kasvanud inimeste suhetest merega, kuid maailmameri pole siiski kogu planeedil Maa leiduv vesi (Mentz 2023, 93), nii et temagi teose kõigis peatükkides on lisaks suurele ja soolasele veele kõne all nii mõnigi väiksem mageveekogu. Sinihumanitaariale pühendatud lühimonograafia autor Serpil Oppermann rõhutab samuti, et selle, tema poolt tõeliselt transdistsiplinaarseks kutsumatud uurimissuuna huviorbiiti kuulub kogu planetaarne vesi, sealhulgas kõikvõimali-

kud mageveekogud, liustikud ja märgalad ning isegi pinnavesi ja veeaur (Oppermann 2023, 9). Ta toob välja, et sinihumanitaarne mõtlemine ei leia aset üksnes ingliskeelsetes akadeemilistes ringkondades, vaid ka mujal, ning on seisukohal, et sinihumanitaaria võiks küsida vee kõigi ilmutumiskujude kohta küsimusi, mida saaks rakendada meie praeguses olukorras, kus keskkond on kriitiliselt ohustatud. Sinihumanitaariale on iseloomulik holistlik lähenemine, maailmamere mõistmine materiaalse ainese ning ühtse süsteemina ja arusaam, et vesi kui pidevalt asukohta ja olekut muutev voolav aine omab arvestatavat agentsust.

Selles lähenemises on Oppermannile eeskujuks Ameerika mõtleja Stacy Alaimo, kes, tasakaalustamaks käesoleva sajandi esikümnendil akadeemilisel väljal ikka veel domineerinud sotsiaalkonstruktivistlikke hoiakuid, liikus neist eemale, arendades uusmaterialistlikke mõttekäike, mis tunnustavad loodusjõudude agentsust ning kehastumuse olulisust (Teets ja Alaimo 2022), ning osutades, et ka konstrueeritud diskursiivsete nähtuste toimimine mõjutab paraku siiski käegakatsutavalt füüsilisi kehasid. Tema transkorporeaalsuse ehk kehadevahelisuse mõiste (Alaimo 2010) osutab tõigale, et „kehastunud olenditena on kõik olevused läbi põimunud dunaamilise, materiaalse maailmaga, mis läbib neid, muundab neid ja mida nad ise muundavad“ (Alaimo 2018, 435), problematiseerides seega keha ja vaimu, kultuuri ja looduse ning subjekti ja objekti dualismi. Viimastel aastatel on Alaimo hakanud posthumanistlikust vaatenurgast lähtudes huvi tundma süvamerekeskkonna ning selle ulmelistena näivate eluvormidega seonduvate teemade vastu, küsides, kuidas kohtumine nende, teadusele tihtipeale senitundmatute liikidega mõjutab meie maailmapilti ja arusaamu teadusest ning elurikkusest (Alaimo 2025). Nõnda näeme akadeemilise elitaarsusega assotsieeruvat teooriat liikumas paralleelselt vägagi laiale publikule mõeldud populaarteadusega – samal, 2025. aastal jõudis (meiegi) ekraanidele dokumentaalfilm „Ookean koos David Attenborough’ga“, mis kajastas veealust elu, ent ka inimese poolt sellele tekitatavat kahju ning millega kaasneva raamatu „Ocean: Earth’s Last Wilderness“ (Attenborough ja Butfield 2025) pealkiri nimetab ookeani „planeet Maa viimseks metsikuks looduseks“.

Veealusesse maailma ning selle inimtekkelisse kahjustamisse on interseksionalistlikult, rassi ja soo vaatenurki kaasates, sukeldunud läti juurtega posthumanistlik kultuuriteoreetik Astrida Neimanis (2019). Neimanise hüdrofeministlikke teoseid (2012; 2017; 2019) peetakse oluliseks panuseks käesoleva sajandi akadeemilises mõtlemises aset leidnud hüdroloogilisesse pöördesse (Chen jt 2013). Veekeskkondadest kirjutades on ta produktiivselt kasutanud Alaimo kehadevahelisuse mõistet, seda veega seostades tõstab ta eriliselt esile kõigi elusolendite „veekehad“: tema jaoks piiritletud, ent poorse ning fikseerimata pinnaga olemid, mis on järjepidevas vastastikmõjus meie planeedil lakkamatult aset leidva veeringega. Alaimo, Neimanise jt uusmaterialistlike

ja posthumanistlike teoreetikute rajatud suund sinihumanitaarias on selle valdkonna väljapaistvamaid uuenduslikke lähenemisi, mis tõepoolest pakub igatsetud värskaid vaatenurki veega seonduvale materjalile. Ent justnagu on olemas muudki vett peale merevee, võib sinihumanitaarseteks nimetada mitmesuguseid teoreetilisi raamistusi ja neid rakendavaid distsipliine, mis tegelevad vee ja veekogude kultuurilise, ajaloolise ja kirjandusliku tähenduslikkusega.

Tänavu asutatav avatud ligipääsuga teadusajakiri *Blue Humanities*¹ lubab saada avaldamiskohaks uuenduslikele uurimustele, mis käsitlevad „ookeane, meresid, lahti, deltasid, soid, jõgesid, kanaleid, järvi, tiike, oaase, jääliustikke, koski, pilvi, vihma, lund, udu, jääd, orkaane, üleujutusi ja muid veega seotud ruume ja nähtusi“ ning viib seda tehes omavahel kokku mereuuringuid, kirjandusuuringuid, kunstiajalugu, inimgeograafiat, kultuuriantropoloogiat, okeanograafiat, ajalugu, ökoloogiat, geoloogiat, religiooniuringuid, filosoofiat, maiskonnalugu, muuseumiuuringuid, soouuringuid, põlisrahvaste uuringuid, kriitilisi etnilisuseuuringuid, diasporaauuringuid, (im)migratsiooniuringuid, kriitilisi pagulasuuringuid, keskkonnateadust, ookeanimaailma uuringuid ning globaalsuuringuid. Kuigi kaugeltki mitte kõik, on mitmed neist distsipliinidest esindatud ka meie käesolevas erinumbris, mille koostajateks on sedapuhku sattunud kirjandusuurijad – kuigi küllap võiksid seda rolli täita ka mõne muu eriala spetsialistid. Kui heita pilk juba pikema ajalooga erialasele teadusajakirjandusele, siis ilmneb, et esimene Euroopa Kirjanduse, Kultuuri ja Keskkonna Uurimise Assotsiatsiooni (EASLCE) veebiajakirja *Ecozon*@² käesoleva aastakäigu kahest numbrist on samuti pühendatud sinihumanitaariale, kandes pealkirja „Sinisem meri“ („Sea More Blue“, mis hääldusel põhineva sõnamänguna kutsub ühtlasi üles rohkem sinist märkama). Numbri keskmes on kirjandusteadus, ent sellesse on panustanud ka filmi, visuaalse ja helikunsti, tantsu ning populaarteadusliku diskursuse uurijad. Mitmete humanitaarerialade esindajaid koondab ka käesolev Methise number, mille kujunemisloost ja sisust lähemalt allpool.

Numbri eellugu

Erinumbri idee hakkas hargnema 2023. aasta oktoobris, mil selle koostajad käisid Berliinis Humboldti ülikoolis kolmepäevasel konverentsil, mis kandis nime „Hydro-poetics: An Ecocritical Perspective on Eastern European Arts (1960s–1990s)“. Rääkisime seal mõlemad Emajõe-kirjandusest – veekultuurist ja jõeloodusest Bernard Kangro ja Jaan Kaplinski ülikooliromaanides (Ene-Reet Soovik) ning suhetest veekogudega Leida Kibuvitsa ja Olev Remsu autobiograafilistes noorteromaanides, seostades kirjandust

1 <https://www.bluehumanitiesjournal.org/about>.

2 Vt <https://www.easlce.eu/sea-more-blue-ecozon-vol-17-1-eds-bene-meillon-bertrands-guest-and-marie-pierre-ramouche/>.

kujutava kunsti teostega (Elle-Mari Talivee). Konverents lõpul tehtud ühisfoto osalejatest pildistatigi viimati mainitud ettekannet ehtinud slaidi taustal, millel hõljus Valve Janovi kollaaž „Kala Karlova kohal“ – Eesti sõjajärgse kunsti mitteametliku avangardi võrratu näide sobis ettekatsematult illustreerima kogu mitmekülgse, eri valdkondade uurijaid kokku toonud konverentsi vaimu. Berliini-päevade kontaktidest said alguse mitmed veeteemalised ideed, millest küll kõik ei realiseerunud, ent meie mõlema ettekanded idanesid nendega seoses visalt ja vaikselt edasi – „kastsime“ neid aeg-ajalt lootuses, et ükskord paneme väljapakutud mõtted ka kirja.

Pärast Saksamaal eesti kirjandusest kõnelemist tundus olevat igati loogiline seda mõttesuunda ka kodumaal edasi arendada. Nii pakkusimegi esimesele Eesti humanitaaria aastakonverentsile EHAK 2024 „Tulevikuhumanitaaria: kuidas humanitaarteadused kujundavad ühiskonda pöördeliste muutuste ajastul“ paneeli „Sinine humanitaaria: inimene, vesi, kultuur“. Kahte sessiooni mahtusid lisaks meie endi vahepeal täiendust saanud Emajõe-ettekannetele ka sõnavõtnud Eesti põhjaranniku merekultuuri olemusest (geograaf Anu Printsman) ja Põhja-Inglismaa laevatatavate kanalite paadikultuurist (etnoloog Maarja Kaaristo), samuti käesolevasse numbrisse jõudnud käsitlused Lõuna-Eesti mõldrist Märt Siipisenist (folklorist Katre Kikas) ning kehalisuse ja aja-looskaalade põimumisest vete kirjanduses (varemgi sinihumanitaarsete teemadega tegelnud ökokriitik ja ingliskeelse kirjanduse asjatundja Julia Kuznetski).

Järgmiseks pühendasime sinihumanitaariale Eesti Teaduste Akadeemia Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse (nüüd Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut) ning Tartu Ülikooli semiootika osakonna korraldatud keskkonnahumanitaarsete aiaseminaride sarja 2025. aasta koosviibimise.

Kutsungit kirjutades hoomasime endalegi pisut ootamatult, millise kiindumuse ja aukartusega ja kui mõjuvalt on merd kujutanud Marie Under ja Friedebert Tuglas. Noore Tuglase esimene pikem reis viis teda ka mere äärde Toila pankrannikule. „Ju lapsena igatsesin merd ääretut mina. Ma tahtsin näha ta lainete valgeid harju ja lainetel liuglevat viirese varju ja vahu sees õõtsuvaid kajakakarju ning kaugel kõikuvat üksikut purje,“ kirjutas ta pool aastat hiljem, 1905. aasta revolutsiooni mahasurumise järel Toompea vanglas (Tuglas 1988, 155). „See polnud kirjandus, vaid vormi võtnud elamus ise,“ on ta hiljem meenutanud (Tuglas 1967, 5). Kindlasti iseloomustavad pöördelist perioodi sõnadesse kätketud stiihia ja vabaduspüüe, ent veekogude tähtsuse ja tähenduse võrdkujuna võib „Meri“ sobituda igasse aega. Teose krestomaatilised avalaused hõlmavad nii reaalselt merd kui ka elavat kujutlust millestki, mida pole tegelikkuses veel kogetudki, nii vaatluseks avatud esteetilist ruumi kui ka keskkonda, mida kasutavad inimesed, kes jagavad seda teistesse liikidesse kuuluvate elanikega. Nii näib, et Tuglase klassikalised read võtavad üsna tabavalt kokku tõusuteel olevat uurimisvaldkonda, mis

kannab nime „sinihumanitaaria“, ja seega sobisid need ideaalselt seminari motoks. (Tuglase „Mere“ kõnekuse kohta vt ka Annus 2025, 33.)

Seminar toimumiskohaks oli, nagu sarja nimestki aimata võib, ette nähtud kunagi Marie Underi perekonna ning hiljem Friedebert ja Elo Tuglase hoole all õilmitsenud aed nende endises kodus Tallinn-Nõmmel, kuid et korraldustöös hakkas vahetult osalema ka vesi ning seminaripäeval ladistas vihma, olime sunnitud nentima, et inimitahe peab tõepoolest arvestama ka loodusjõudude agentsusega, ja sedapuhku katuse alla kolima. Esinejad rääkisid kaheksajalgadest nii Jakob von Uexküllil omailmateooriast lähtudes (ökosemiootik Timo Maran) kui ka prantsuskeelses nüüdiskirjanduses figureerivatena (romanistist keskkonnahumanitaar Sara Bédard-Goulet), kaladest Ülo Soosteri kunstiloomingus (kunstiteadlane Elnara Taidre) ning meriveistest ja meriõhvadest looduses ning kirjanduses (Elle-Mari Talivee ning värske kliima- ja keskkonnateaduste magister Taavi Talivee). Lisaks vee all elutsevatele olenditele leidsid käsitlemist ka vee peal ja ääres asjatavate inimeste suhted sellega. Katre Kikas ja Ene-Reet Soovik jätkasid ojamöldri ja üliõpilasjõe teemadega tegelemist ning käesoleva numbri autorite hulka lisandus klassikaline filoloog Kaarina Rein, kes võttis käsitluse alla Academia Gustaviana aegse lähenemise veele kui ühele neljast klassikalisest elemendist. Mõned toonastest ettekannetest jõudsid kondenseeritud kujul ka Müürilehte keskkonnaajaloo keskuse Kajak teemarubriiki (Talivee ja Talivee 2025; Soovik 2025).

Seminari visuaalne pool ei piirdunud aga üksnes Soosteri kaladega. Seminarikutsungi tunnuspildiks olime valinud Richard Sagritsa illustratsiooni Underi ballaadile „Merilehmad“³ Underi ja Tuglase muuseumi kogudest; kava palendas aga Märt Laarmani vinjett „Tormine meri“⁴, millele autor on kirjutanud: „Friedebert Tuglasele kuuekümnendaks sünnipäevaks. Puusse lõigatud ja käsitsi trükitud veebruaris 1946. Austusega ja hääde tervitustega M. Laarman“. Teadusettekandeid raamisid samuti kunst ja arhitektuur. Tiheda päeva avas vestlus kirjaniku ja kunstniku Piret Rauaga, kelle kunstikeskses romaanis „Keedetud hirvede aeg“ (2024) on üks läbivaid teemasid see, kuidas ühe merelinna elanikke ei lubata enam mere äärde, millest saab mälu ja loomevabaduse kujund. Seminari lõpetasime arhitektuurimuuseumis Grete Tiigiste kuraatorituuriga näitusel „Tallinn täispurjes: linna muutev olümpiaehitus“, mis omalt poolt illustreeris okupeeritud riigi elanikele lubatud mereosa suurust ja tähendusi.

2025. aasta oktoobris võtsime sinised teemad veel kord ette. Eesti Lastekirjanduse Keskuse ning Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse ühisseminaride sarja „Laps kirjanduses“ 13. kohtumine kandis pealkirja „Vete lood: sinihumanitaarne pilk lastekultuurile“.

3 Richard Sagrits, Merilehmad. Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut, <http://www.muis.ee/museaalview/1410565>.

4 Märt Laarman, Tormine meri. Vinjett. Illustratsioon, Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut, <http://www.muis.ee/museaalview/1395795>.

Jazmina Cininas, Läänemere sireenikutse. 2018. Käsitsi köidetud kunstnikuraamat. Kollaaž (vanad eesti teatmeteosed, kasutatud ümbrikud, väljalõiked), mõõtmed suletult 20,5 x 13 x 2 cm.

Kõnelesid lastekirjanduse uurija Jaanika Palm, folklorist Mare Kõiva, bibliograaf Krista Kumberg, linnuökoloog ja lastekirjanik Marko Mägi, kunstnik Mark Antonius Puhkan, animaator ja muusik Kaspar Jancis ning siinkirjutajad. Ettekanded kinnitasid nii seda, et lastekirjanduses – rahvapärimuses, lastele ja noortele kirjutatud klassikute ja nüüdisautorite loomingus, loodusteaduslikke teadmisi vahendades – on vesi, vee-elu ja -ilu väga oluline, kui ka seda, et taas kord pole teemat seni veel piisavalt uuritud. Seminaaritekanetest liitus numbriga Jaanika Palmi ülevaade lastele suunatud merekirjandusest.

Kirjandus- ja kirjutuskeskselt veeküsimustega tegelemine pani paratamatult märkama selle temaatika esiletõusu ja eksponeerimist ka kõikvõimalikes muudes kohtades. Nii näiteks on 2026. aastal Tallinnas meremuuseumis võimalik imetleda näitust „Mere kutse. Eesti meremuuseumi kunstikogu“, mis annab aimu meremotiivide ja merega seotud žanride ajaloo, nagu see avaldub peamiselt merelähedaste asjaarmastajate loomingus. Tartu linnamuuseum pakub see-eest näitusel „Tartu: jõe nägu“ ülevaadet Emajõe ning linna ühisest kujunemisloost läbi sajandite. Pärnu uue kunsti

muuseumis suveks avatud rahvusvahelise näitusesarja „Mees ja naine“ tänavuse, 33. väljapaneku tunnusfraasiks on „Läänemere lained“, mis saateteksti järgi loob lisaks uuematele assotsiatsioonidele ka aegadeüleseid seoseid looduse enda kunstiloomingu ehk merepõhjafossiilidega ning kõigi aegade kauneima dokumendi ehk Olaus Magnuse „Carta Marinaga“ aastast 1539. Eesti Kirjandusmuuseumi ruumes aga lõppes vahetult enne selle numbri ilmumist leedu päritolu Austraalia kunstniku Jazmina Cini-nase⁵ näitus „Mütoloogia ja materjali dialoogid“. Mitmedki seal eksponeeritud kunstiteosed näisid kokku kajavat siinset numbrit raamivate mõttekäikudega ning kunstniku loal kaunistabki käesolevat sissejuhatust pilt tema kollaažitehnikas loodud kunstniku- raamatust „Läänemere sireenikutse“, mille mitmekihilisus ja ruumiline sügavus, lapse- lik mängulisus ning saatuslik traagilisus, kauge mere kujutluslikkus ja konkreetus, ookeani ühendaja- ja lahutajaroll, inimeste ja mitteinimeste, looma- ja taimeriigi läbi- põimunud kohalolu näib olevat parim lähend, illustreerimaks seda rikkust, mida vete lood meile pakuvad.

Sukeldugem sisse

Erinumber algab kahe käsitlusega veest kui elemendist. Vete lugude kõikehõlma- vusest ja külluslikkusest annab aimu Ju l i a K u z n e t s k i ülevaatlik avaartikkel, mille teoreetiliseks põhiraamiks on uusmaterialistlik lähenemine veele kui kehadevaheli- sele elemendile. Kuznetski avab oma tekstis sinihumanitaaria väljakujunemist oluli- selt suunanud Alaimo, Neimanise, Oppermanni ning Mentzi mõisteid ja seisukohti, põimides neid nii evolutsioonibioloogiast pärinevate ideede kui ka keskkonnanfilosoof Timothy Mortoni mõttekäikude ja mõistevaraga. Sinipoeetikat kui meetodit illustree- rib Kuznetski, analüüsides näitlikult kaht kirjandusteksti: Rivers Solomoni afrofutu- ristlikku lühiromaani „The Deep“ („Sügavik“, 2019) ja Kristiina Ehini luuletust „Pärast tormi“ (2007). Nende tekstide puhul tõstab ta esile niihästi vee materiaalsust ja agent- sust kui ka selle mäulist mõõdet. Viimasega seoses pakub Kuznetski välja mere kui „vedela mäluarhiivi“ mõiste, rõhutades, et mäletaja rollis on meri ühtaegu nii glo- baalne kui ka sügavalt kohalik. Möödniku kolonialistliku ja rassistliku traagika mäle- tamiselt kaasaja valupunktide juurde liikudes peatub ta Darja Tsõmbaljuki raamatul „Ecocide in Ukraine“ („Ökotsiid Ukrainas“, 2025), osutades, kuidas sõja tõttu saab veest niihästi militariseeritud ressursid kui ka vägivalda kandja ning tunnistaja.

Ka a r i n a R e i n u artikkel seevastu liigub ajas kaugemale tagasi ja tunneb huvi vee teoreetilise mõtestamise vastu varauusaegse teadusrevolutsiooni ajastul, mil eurooplaste veesuhted Mentzi hinnangul märgatavalt intensiivistusid (vt lk 6 eespool). Ta süveneb küsimusse, kuidas käsitleti vett 17. sajandil Tartus äsjaasutatud Academia

5 Jazmina Ciniņas, Art projects. – <https://www.jazminacininas.com/art-projects.html>.

Gustavianas, kus loodusteaduste õpetamisel oli põhikirjajärgseks alusraamiks ikka veel konservatiivne aristootellik lähenemine, mis kõneleb neljast klassikalisest elemendist – maast, veest, õhust ja tulest. Erinevalt teistest elementidest Academia Gustaviana päevil veest eraldiseisvaid disputatsioone ei peetud, ehkki teisi elemente käsitlevates töödes seda siiski mainiti. Küll aga esitas sakslasest tudeng Petrus Langius 1637. aastal oratsiooni „Vetest“ („Oratio de aquis“), mille trükitud tiitellehel on ka mäрге, et see kõne kanti ette nimelt Emajõe-äärses Academia Gustavianas, ehkki jõge ennast tekstis ei nimetata. Langiuse piiblile ja Aristotelesele toetuv oratsioon kasutas eri vee- kogudest ülevaate andmisel varauusaegseid allikaid ning ka autori isiklikku kogemust, kõneldes 1634. aasta suurest üleujutusest Holsteinis. Kõrvutades Reinu tähelepanekuid, et vett käsitatakse oratsioonis ohtliku ja hirmuäratava nähtusena (ehkki Jumala abiga on sellega siiski võimalik toime tulla) ning et osutatakse ka varauusaegsetest suurtest mereretkedest pärinevale värskemale teabele, võime siduda siinsegi ala Mentzi kirjeldatud euroopalike veekäsituste arengulooga.

Rootsi ajast ning toonastest Emajõe muusadest saab alguse ka Tartu akadeemilist elu ja Emajõe siduva kauniskirjanduse traditsioon, mida oma artiklis kirjeldab E n e - R e e t S o o v i k. Kirjanduslikke linnauuringuid ja geokriitikat lähtekohaks võttes käsitus visandab ülikooliteemadega seotud kirjanduslike jõekujutuste teisenemist ning kirjandusest mõjutatud kujutusliku Emajõe mõju tegelaste jõekogemuste kujunemisele. Vaadeldavad teosed ulatuvad jõge retooriliselt kiitvatest troopidest, mida leiab Johann Risinghi poolt Langiuse oratsiooniga samal aastal peetud „Kõnes Tartu linnast“, kuni Lehte Hainsalu „Kukelokutini“, milles voolab läbi luuleridade ja kirjanduslike kinniskujundite postmodernse prisma nähtud 1990. aastate Emajõgi. Üliõpilaste jõesuhte intensiivsus võib küll ajaloo vältel oma üksikasjades muutuda, kuid neile tuttavad jõelõigud jäävad enamasti kesklinna piiresse ja ülesvoolu ning jõekultuur, mis akadeemilist elu kujutavatest teostest vastu kumab, käsitab Emajõge ja selle kaldaid peamiselt rekreatiivse või meditatiivse ruumina, teisi jõega seotud tegevusi nähakse neis põgusalt, kui üldse.

Teises kirjanduslikest linnauuringutest tõukuvas Tartu linna ja Emajõe käsitluses toob Elle - Mari Talivee esile aga tunduvalt laiemat spektri inimese ja jõe ühistegevustest, vaadeldes, kuidas kirjandus ja kunst on vahendanud kunagist, praeguseks kadunud või teisenenud vilgast jõekultuuri Emajõel ajal, mil jõgi oli täis eri suurusega aluseid, millest sõltus kaubavedu, ninaesine, toasoojus, aga ka meelelahutus ja inspiratsioon. Talivee käsitleb Leida Kibuvitsa autobiograafilist romaani „Soomustüdruk“ (1932, teine, täiendatud trükk 1957), osutades sellele, kui oluline on Emajõgi ses teoses selle ääres kasvanud noorele peategelasele, kuidas see lähedus on mõjutanud tema kujunemist ja kuidas sellist lähedust on võimalik hinnata tänapäevases sinihumanitaaria raamistikus, lähtudes Astrida Neimanise ja ökokriitik John Ryani

kirjutistest. Mõlemas artiklis tuleb ilmsiks ka tõdemus, et kirjandus peegeldab linna-
jõgede arengumustreid tarbejõest mitmekülgsema rekreatiivse kasutuse suunas, ent
reostatuse kasvades suureneb ka inimeste distantseerumine jõest.

Kui arvestada mere ja seda puudutavate tekstide olulisust sinihumanitaaria kui
valdkonna väljakujunemisel, näib, et merele pühendatud kirjandusest võiks käesole-
vas numbris olla rohkem uurimusi. Teisalt on see aga valdkond, milles Eesti kirjandus-
teaduses on juba teatavaid tulemusi ette näidata, eelkõige Kadri Tüüri uurimistöodes
(Tüür 2016; 2024; Tüür ja Kuusik 2014). Kuid meie lastekirjanduse mereseostest ei ole
seni olnud laiemat süsteemset käsitlust ning seda lünka täidab Jaanika Palmi
ökokriitilisest ja -pedagoogilisest raamist lähtuv ülevaateartikkel merd kajastavast
lastele mõeldud eesti proosakirjandusest, mis vaeb nii selle realistlikumat kui ka fan-
tastilisemat palet. Meie merest kirjutatud lastekirjanduse suurkuju on olnud Aino
Pervik, kelle lasteraamatuis tulevad vesi ja veekogud esile äärmiselt mitmekesiselt,
keskkonnamurede ja realistlike olupiltide esitusest fantaasiakirjanduse pööraste
mereretkedeni. Artikkel valgustab ka loodusteaduslike teadmiste vahendamist nii
vanemas kui ka uusimas lastekirjandusest ning kaardistab seda, kuidas puudutatakse
keskkonnakriisi ja konkreetselt vee ning veekogudega seotud keskkonnahoidu.

Vee ja veekogude representatsioonid tulevad aga esile mitte üksnes avaldamiseks
mõeldud tekstides, vaid ka käsikirja jäänud omaeluloolistes allikates, millele oma
artiklis keskendub Katre Kikas. Ta võtab aluseks teaduse, tehnoloogia ja ühiskonna
seoseid uurinud Wiebe Bijkeri veekultuuri mõiste, mis aitab tal 19. sajandi lõpu ja
20. sajandi alguse Eesti külaühiskonda mõtestada vett puudutavate teemade kaudu.
Kikas kirjutab sellest, kuidas oma eri liiki tekstides kujutas ning mõtestas vett Võrumaa
Oina vesiveski mölder Märt Siipson, kes rohkem kui sada aastat tagasi on oma kirjutis-
tes üles tähendanud ka seisukohti, mis tänapäeva sinihumanitaarias on saanud juht-
mõtteiks: ta võrdleb vee voolamist looduses vere voolamisega inimese kehas, kirjutab
veest kui Jumala õnnistusest, võrreldes põuda looduses ja inimhinges, ning nendib, et
vee puudus või üleküllus puudutavad ühtviisi kõiki inimesi.

Tehnikafilosoofia on eksplitsiitselt esil erinumbri viimases teemaartiklis, milles
teadusfilosoof Ave Mets reflekteerib omaenda laevajuhtimiskogemuste üle ning
kirjeldab seda, milline suhe tekib inimesel maailmaga siis, kui ta liigub vee peal teh-
nika vahendusel. Mets avab ja kirjeldab isiklikke kogemusi oma laevajuhi-õpingutest,
olles läbivas dialoogis Ameerika tehnikafilosoofi Don Ihde ja tema poolt välja pakutud
tehnikate klassifikatsiooniga, mis kohati osutub seatud ülesande täitmiseks sobivaks,
kohati aga pälvib kriitikat või vajab täiendamist. Laev on kehastus- ja tõlgendusteh-
nika, mis õpetab ümbruse, tee ja mõõdete tajumist. Aga laev on ka „teine“, kuni seda
tundma õpid, ja võib seejärel saada „taustaks“ – laevasolu ja laevajuhtimine võivad
laevajuhti saata isegi siis, kui ta füüsiliselt laevas ei viibi.

Teadusartiklitele lisanduvad rubriigid „Arvustus“ ja „Varia“ on numbris pühendatud veega seotud teaduslikule ja pärimusfantastikale. Fantastiliste pärimusolendite teemat käsitleb folklorist Ott Heinapu arvustus Mare Kõiva mahukale eesti vetehaldjapärimust kaardistavale teosele „Vetehaldjad 1“, mis ilmus 2023. aastal sarjas „Monumenta Estoniae antiquae“. Teos koondab pärimust viie mütoloogiliste olendite rühma kohta, hõlmab hoiatus-, õudus- ja lihtsalt põnevad lugusid ning saadab folkloristlikke tekste analüütilise monograafilise käsitlusega. Köites on publitseeritud muistendeid, mis räägivad kalaisast või kalakarjusest, hüljesteks muutunud vaarao sõdalastest, veealustest kariloomadest, veehobustena lapsi vette ja vee alla meelitavatest näkkidest ning kotermannist kõikvõimalikes variatsioonides.

„Varia“ rubriigis meenutab visuaalkunstnik ja filmitegija Liina Siib oma essees vana Nõukogude teadusulmefilmi „Amfibinimene“, mille paneb dialoogi omaenda, Ukrainas peetava sõja tõttu katki jäänud projektiga uuest, temaatiliselt varasemaga seotud filmist. Siibi fotod Narva veehoidlast ning Narva jõe pärssivast tammist registreerivad inimese kujundavat, suunavat ja lausa agressiivset suhet looduslike vetega ning näivad kokku võtvat palju katkestusi: veeteede, veekogude, loometeede katkestusi industrialismi, okupatsioonide ja sõdade tõttu.

Veealune keskkond oma elanikega võib mõistagi mõjuda ulmelisena isegi iga-aastase kunstilise vahendusega. Ka Stacy Alaimo on seisukohal, et kuna ookeansügavikud on inimesele ligipääsmatud, kujutatakse süvamereelanikke sageli teisplaneetlastena ning ühest küljest võib see isegi hea olla, sest nende sürraalne uudsus ja kummalisus tekitab inimestes selliste olendite vastu huvi, kuid teisalt võib sellise teisesusega kaasneda loobumine nende suhtes vastutuse võtmisest (Hodges 2022). Lisaks maapealsetele veealustele olenditele võib mõelda ulmeliste eluvormide võimalikust eksisteerimisest eksoplaneetidel, kus NASA vett jälitades eluks sobivaid tingimusi võib avastada, või lihtsalt sellestki, kuidas klaasitäis vett võib meid läbi aja ja ruumi siduda kogu universumiga.

Erinumbri teemaga haakub ka üks vabaartiklitest, germanistide Kateriina Rannula ja Maris Saagpaku keha ja kehalisust kujutav uurimus, mis keskendub baltisaksa autori Eduard von Keyserlingi romaanile „Lained“ (1911) ning puudutab ka mere ja ranna topost. Teises vabaartiklis analüüsib džässmuusika ajaloo uurija Heli Reimann džässi vaenamise ideoloogilist diskursust hilisstalinismis ning selle muutumist nn Hruštšovi sula aegses nõukogude ajakirjanduses.

Artikli valmimist on toetanud Eesti Teadusagentuuri uurimisprojekt PRG1504 „Ohustatud liikide tähendused kultuuris: ökoloogia, semiootiline modelleerimine ja retseptioon“ ja projekt UTK 2026/1-2/1.2, „Friedebert Tuglase kogud tänapäeva kirjandusteaduse kontekstis“.

Allikad

- Alaimo, Stacy. 2010. *Bodily Natures: Science, Environment and the Material Self*. Bloomington: Indiana University Press.
- . 2018. „Trans-Corporeality.“ – *Posthuman Glossary*, toimetanud Rosi Braidotti ja Maria Hlavajova, 435–438. London; Oxford; New York; New Delhi; Sidney: Bloomsbury.
- . 2025. *The Abyss Stares Back: Encounters with Deep Sea Life*. Minneapolis: Minnesota University Press.
- Annus, Epp. 2025. *Environment and Society in Soviet Estonia, 1960–1990. An Intimate Cultural History*. Elements in Soviet and Post-Soviet History. Cambridge: Cambridge University Press.
- Attenborough, David ja Colin Butfield. 2025. *Ocean: Earth's Last Wilderness*. London: John Murray.
- Chen, Cecilia, Janine MacLeod ja Astrida Neimanis. 2013. „Introduction: Toward a Hydrological Turn?“ – *Thinking with Water*, toimetanud Cecilia Chen, Janine MacLeod ja Astrida Neimanis, 3–22. Montreal: McGill-Queen's University Press. <https://doi.org/10.1515/9780773589339-004>.
- Cohen, Margaret. 2010. *The Novel and the Sea*. Princeton; Oxford: Princeton University Press.
- Dobrin, Sidney I. 2021. *Blue Ecocriticism and the Oceanic Imperative*. London; New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9780429456466>.
- . 2026. „Blue Humanities.“ – *Encyclopedia of the Anthropocene*. Cham: Springer. https://doi.org/10.1007/978-3-031-51703-7_106-1.
- Gillis, John R. 2013. „The Blue Humanities. In Studying the Sea, We are Returning to Our Beginnings.“ – *Humanities* 34 (3). <https://www.neh.gov/humanities/2013/mayjune/feature/the-blue-humanities>.
- Hodges, Lauren. 2022. „Depth Perception: Art and Science Meet in Deep Sea Conservation.“ – *University of Oregon, Office of the Vice President for Research and Innovation*, 9. november. <https://research.uoregon.edu/news/depth-perception-art-and-science-meet-deep-sea-conservation>.
- Leopold, Aldo. (1949) 2008. „Maa eetika.“ Tõlkinud Riste Keskaia ja Indrek Reiland. – *Keskonnaeetika võtmetekste*, toimetanud Aire Vaher, Riste Keskaia ja Külli Keerus, 17–35. Tartu: Tartu Ülikooli Eetikakeskus, Jakob von Uexküll Keskus.
- Mentz, Steven. 2009. „Toward a Blue Cultural Studies: The Sea, Maritime Culture, and Early Modern English Literature.“ – *Literature Compass* 6 (5): 997–1013. <https://doi.org/10.1111/j.1741-4113.2009.00655.x>.
- Mentz, Steve. 2023. *An Introduction to the Blue Humanities*. New York: Routledge. <https://doi.org/10.4324/9781003166665>.
- NASA. 2024. *Ocean Worlds / Follow the Water*. <https://assets.science.nasa.gov/content/dam/science/cds/creative/explorer-series/nasa-ocean-worlds-poster-10x10.pdf>. Vaadatud: 5. juuni 2026.
- Neimanis, Astrida. 2012. „Hydrofeminism: Or, On Becoming a Body of Water.“ – *Undutiful Daughters: New Directions in Feminist Thought and Practice*, toimetanud Henriette Gunkel, Chrysanthi Nigianni ja Fanny Söderbäck, 85–99. New York: Palgrave Macmillan.
- . 2017. *Bodies of Water: Posthuman Feminist Phenomenology*. New York: Bloomsbury Academic.
- . 2019. „The Weather Underwater: Blackness, White Feminism, and the Breathless Sea.“ – *Australian Feminist Studies* 34 (102): 490–508. <https://doi.org/10.1080/08164649.2019.1697178>.

Oppermann, Serpil. 2023. *Blue Humanities. Storied Waterscapes in the Anthropocene*. CCambridge; New York; Melbourne; New Dehli; Singapore: Cambridge UP.

Soovik, Ene-Reet. 2025. „Keskonnateemad ei pea alati tõsised olema.“ – *Müürileht*, nr 155, 10. oktoober.

Soovik, Ene-Reet ja Kadri Tüür. 2022. „Timothy Mortonist, romantismist ja keskkondlusest.“ – *Methis. Studia humaniora Estonica*, nr 30. *Keskkondluse erinumber*, toimetanud Ulrike Plath, Elle-Mari Talivee ja Kadri Tüür, 211–222. <https://doi.org/10.7592/methis.v24i30.22115>.

Talivee, Elle-Mari ja Taavi Talivee. 2025. „Merineitsi häirekell.“ – *Müürileht*, nr 151, 12. mai.

Teets, Jennifer ja Stacy Alaimo. 2022. „Deep Cuts, Chemicals, and Climate: An Interview with Stacy Alaimo on Transcorporeality.“ – *As a Journal*, nr 4. <https://asajournal.lt/articles/deep-cuts-chemicals-and-climate-an-interview-with-stacy-alaimo-on-transcorporeality/>.

Vaadatud: 5. juuni 2026.

Tuglas, Friedebert. 1967. *Meri*. Tallinn: Eesti Raamat.

———. 1988. *Kogutud teosed* 3. Tallinn: Eesti Raamat.

Tüür, Kadri. 2016. „Raamat ja meri. Eesti merekirjandus ja naised.“ – *ERR. Vikerraadio*. https://vikerraadio.err.ee/arhiiv/raamat_meri. Vaadatud: 4. jaanuar 2026.

———. 2024. „Trawling for Atlantic Herring in Estonian Literature.“ – *Baltic Human-Animal Histories. Relations, Trading, and Representations*. Studies in Literature, Culture, and the Environment / Studien zu Literatur, Kultur und Umwelt, nr 12, toimetanud Linda Kaljundi, Anu Mänd, Ulrike Plath ja Kadri Tüür, 217–249. Berliin: Peter Lang.

Tüür, Kadri ja Susanna Kuusik. 2014. „Naine laevas, laev põhjas: identiteedi konstrueerimine eesti merekirjanduses.“ – *Vikerkaar* 29 (4–5): 75–90.

Ene-Reet Soovik – MA, töötab Tartu Ülikooli semiootika osakonnas ajakirja Sign Systems Studies toimetajana; peamised uurimisvaldkonnad kuuluvad ökokriitika, geokriitika ja kirjanduslike linnauuringute valda.

E-post: ene-reet.soovik[at]ut.ee

Elle-Mari Talivee – PhD, on pikalt töötanud vanemteadurina Underi ja Tuglase Kirjanduskeskuse (nüüd Underi ja Tuglase Kirjandusinstituut) muuseumis, samuti kirjandusnõustajana Eesti Kirjanduse Teabekeskuses. Uurimisteemadena köidavad teda kirjanduslikud linnauuringud, sini- ja üldse keskkonnahumanitaaria ning keskkonnateadlikkuse kujundamise võimalused kirjanduses.

E-post: elle.mari.talivee[at]gmail.com

'Even in Childhood I Longed for the Limitless Sea'. On the Arrival of Blue Humanities in this Country

Ene-Reet Soovik, Elle-Mari Talivee

Keywords: blue humanities, Estonian literature, Friedebert Tuglas, academic conferences, climate crisis

The emphasis laid by blue humanities on the role of water on Planet Earth can be set side by side with cutting-edge space science: NASA's research activities tackle water's role in the history of the solar system and underscore the importance of liquid water in determining the 'habitable zone' capable of sustaining life on faraway exoplanets. The function of water in connecting each of us to the outer reaches of space is emphasised on NASA's informative poster that highlights the story of water as a powerful linking narrative that connects us with processes that shape the universe. Water's sustaining and connecting function is even more intensely felt on our home planet, particularly in face of the looming climate crisis. Throughout history, human cultures have been engaging with water, which has resulted in countless significant water narratives that have been afforded careful study. Yet transdisciplinary academic treatment of water as a global environmental phenomenon of vital importance is still relatively recent, and this is the first publication in Estonia appearing under the label of 'blue humanities'.

Based on the work of blue humanities scholars Steve Mentz and Sidney Dobrin, as well as historian John Gillin, the introduction to this special issue first sketches a concise survey of the sea's position in Western literature and humans' attitudes to it throughout the ages up to the 'hydrological turn' in the early years of the 21st century. The discussion also evokes Serpil Oppermann's Stacy-Alaimo-inspired new materialist take on the field of blue humanities and Astrida Neimanis' hydrofeminist scholarship as helpful frameworks in addressing the immense wealth of watery topics facing us today.

The article proceeds to observe the gradual advent of explicitly blue-humanities-branded events on the Estonian academic scene. In retrospect, it seems the moment of crystallisation was a conference on hydro-poetics and Eastern European arts at the Humboldt University of Berlin in the autumn of 2023 that the editors of this special issue attended. Thereafter, the Estonian notion of 'sini(ne) humanitaaria' was tentatively launched in the title of a panel proposal for the First Estonian Annual Conference of Humanities held in 2024. The panel eventually comprised six thematic papers with specific topics ranging from the study of literature to human geography. In 2025, two intensive focused seminars followed. One of these took place at the Under and Tuglas Museum in Tallinn-Nõmme and its motto derived from the prose poem 'The Sea' by the classic Estonian writer Friedebert Tuglas (the work's iconic opening line also serves as the title for the present introduction). The other, held at the Estonian Children's Literature Centre tackled watery environments and their inhabitants in works of literature and art meant for children.

The present special issue has gained contributions from all these events. Its inaugural article is by the literary scholar Julia Kuznetski, a notable representative of the blue humanities approach even before its 'institutionalisation' in Estonia. Linking the blue framework with memory studies, she proposes the notion of the sea as 'a liquid archive'. A glimpse into the conceptualisation of water from the

perspective of the history of ideas is offered in Kaarina Rein's article on the treatment of water as one of the four elements in a 17th-century oration and its intellectual context. Contributions by literary scholars Ene-Reet Soovik and Elle-Mari Talivee discuss the Emajõgi River and the intersection of the riverine with the urban in the city of Tartu, observing the evolution of the student communities' river relationships in academic novels and discussing the specificities of an artistic working-class girl's childhood and young adult years in a riverside slum in Leida Kibuvits' novel *Armoured Girl*. In a third literature paper Jaanika Palm charts the representations of the sea in Estonian children's fiction.

Thereafter, a couple of articles are concerned with conceptualising not fictional but lived water experiences. Folklorist Katre Kikas analyses contemplations of water in a South Estonian miller's life writing records, while philosopher Ave Mets observes the possibilities of interpreting specifics of river navigation, using concepts from Don Ihde's philosophy of technology. The special issue concludes with two contributions linked with water as a space of the fantastic. Semiotician Ott Heinapuu reviews the comprehensive volume on water spirits in Estonian folklore, compiled by Mare Kõiva and published in the series *Monumenta Estoniae Antiquae*. An essay by visual artist Liina Siib places reminiscences of the Soviet science fiction film *Amphibian Man* (1962) against her own creative practice and the war being waged in Ukraine. Yet the sci-fi quality of the (still uninvestigated) underwater world once again creates parallels with outer space as both realms keep stimulating human imagination and thirst for knowledge.

Ene-Reet Soovik – MA, editor of the journal *Sign Systems Studies* published by the Department of Semiotics, University of Tartu. Her main fields of interest include ecocriticism, geocriticism and literary urban studies.

E-mail: ene-reet.soovik[at]ut.ee

Elle-Mari Talivee (PhD) has been a long-time senior researcher at Under and Tuglas Literature Centre (now Under and Tuglas Literature Institute); she is also active as literary adviser at the Estonian Literature Centre. In her research, she is interested in literary urban studies, blue humanities and environmental humanities in a broader sense and literature's possibilities of influencing environmental awareness.

E-mail: elle.mari.talivee[at]gmail.com